

proverbi : Cūm difficile sit lites finire, ubique tamē difficultissimum est frātes et affines ad concordiam re-vocare. Sensus est proverbi : Concordia parvas res crescere, et ex una familiā frātrum robustam orī ci-vitatem, id quod cīm locum habeat aliquando in pro-fāna républīca, tum maxime in Ecclesiā Christi, qua tanquam civitas firma est invincibilis, ubi tanquam frātes omnes sunūs unānimes, et aquitate judiciorū sit inexpugnabilis.

VERS. 21. — Dī FRUCTU ORIS VIRI REPLEBITUR VENTER EJUS, ET GENIMINA LABIORUM IPSUSSATURABUNT EUM. Hebr. : Proventū vel fructū labiorum sutorum sa-tiabitur. Mors et vita in manibus lingue ; qui diligunt eam comedent fructus ejus. Fere idem dicit Sapiens in his duobus versiculis quod Christus in Evangelio : Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis ; multa mala ex mala lingua, et bona ex lingua erudit et sapiente provenient ; mors et vita in manis lingue. Referunt Hebrei ad loquenterum, qui vel morte vel vita digna quandoque loquuntur. Potest ad testes refiri, qui in litibus et iudicis producentur, ut cum precedenterū cohæret. Mīhi maxime placet ut de his intelligatur quorū lingue et labiū maximam ha-bent in républīca functionem, et usum in perdīscenda sapientia. Hī sunt concionatores qui saturabunt ex hīs quae distribuunt illis, et in lingua eorum potestate est mors et vita, juxta illud Ezech. 5 : Fili hominis, speculatorum dedi te domui Israel ; et sequitur : Si di-cente me ad impium, morte morieris, tu non amittan-teris ei, neque locutus fueris, etc. In iniuncta sūdā mori-riet, sanguinem autem ejus de manū tua rūdūrā. Denique potest ad susurros referri, de quibz modi dictum est. Metaphora saturatīs et comedentis à cor-pore transferit ad animam, quorum utrumque fructu delectatur; corpus fructu arboris, anima verò fructu lingue.

VERS. 23. — QUI INVENTI MULIEREM BONAM, INVENTI BONUM, ET HAUIRET JUGUNDITATEM A DOMINO (1). Hebr. :

(1) Adjunctum bonam in Hebreo et editionibus La-tini quibusdam non legitur; sed existat in Greco, et merito additione fuisse constat. Hesiodus eadem ac Salomon de probis muliere docet. Vide Proverbia 6. 26, et 11, 16, et 12, 4, et 14, 1, et 19, 12. Ecclesiast. 26, et seq.

Qui EXPELIT MULIEREM BONAM, EXPELIT BONUM ; QUI AUTEM TENET ADULTERAM, STULTUS EST ET IMPUS. Versiculus hic desideratur in Hebreo, Chaldeo, varijs Latinis codicibus, editione Complutensi, editione Sixtina. S. Hieronymi, aliquis nouissimus : legum au-tēm in Septuaginta et Arabe. Syrus primum tantummodo membrum exhibet : Qui expellit uxorem bonam, expellit bonum ē domo sua. Latinus quidam codicis habebit : Statutus est et insipiens. Verum Greci codices, qui hoc loco pro exemplariis habebant sunt ferunt : Statutus est et insipiens. Verum Greci codices, qui hoc loco pro exemplariis habebant sunt ferunt : Statutus est et impius. Quanquam autem desunt hæc in co-dicibus Hebreis, retinent tamen eandem doctrinam Hebrei : nec absimile verò pitamus, sententiam hanc inseruisse Hellenistis, utpote moribus et disciplina inter ipsos recepte convenientem. Traditi Maimonides, nūquā teneri maritum removere e toro uxorem adulteram, nisi duplicitate testimonio convictam. Tunc autem si maritus repudium sponte non diceret, cogebatur à iudicis, dannabaturque insuper virgis. Axioma est apud illos sanctissimum, neminem citra

Qui invenit mulierem, invenit bonum, et educet bene-
crimen retinere posse uxorem in adulterio deprehen-sam, sive bojus flagiti convictam, quin simili reum se
faciat prostitutionis uxoris sue, ac mali exempli, quod
in aliis turpi hac facilitate peperit.

Necessitatē coercendi mulierum impudicitiam, et
maritorum faciliatem, vel profani intellexerunt. Athene-
niensium legibus cautum erat, ne quis retineret ux-orē in adulterio dōropehosam ; et infamia notabatur
mariti, sanctionis plus violatorē. Iisdem moribus
concebat Romanī, apud quos, qui damnata adul-
terio uxoriē in domum respunxisset, veluti reus li-
cenzia uxoris sue puniebatur. Justinianus tamē con-
cedit viro, ut intra biennium uxoram reum è monas-
terio arecessat. Neque minor erat horror Christianorum
erga maritos, qui uxores adulteras et impudicas fer-
rent; suppetimque exempla ponnula mulierum chris-tianarum, quae religionem duxerat cum maritis adul-
teriori vivere, quanquam legis sanctorum in favorem
virorum late videbentur. Scilicet est quid egerint S.
Thecla, et mulier illa christiana de qua S. Justinus
Martyr, et Fabiola matrona Romana.

Hermas in secundo libro Pastorum, mandato 4, ita
deum afferit : Domine, si quis habuerit uxorem fidem
in Domino, et hanc invenierit in adulterio, immundū pascat
eū, si convivit cum illā? Huius Dominus respondet :
Quandiu nesci peccatum ejus, sine criminē est vir eis
cum illā. Si autem sciverit, uxorem suam delinquere, et
non egerit penitentiam mariti, et permaneat in for-matione sua, et convivit cum illā vir, reus eū possit ejus,
et participē machinationē ejus. Addit verò Hermas :
Quid ergo si permanescit in illo sio mūder? Cui Domi-nus : Dimittat illam vir, et per se maneat..... Sequitur
Hermas : Quid si mulier dimissa penitentiam eperi, et
voluerit ad virum suum reverti, nonne recipiet eō vir
suo? Ei Dominus : Imò si non recipere eum vir sūs,
peccat, et magnū peccatum sūt admitti; sed debet re-peccare peccatiūm que penitentia ejus, sed non sepe;
servis enim Dei penitentia una est. His oīm opinio-ni
Christianī priorum scelorum teletabatur; accepta-
tagne ab illis disciplinam non obsecrare agnoscamus in
concilio Patribus sequentum seculorum.

Concilium Necesariamente mandat ut uxor Sacer-dotis in adulterio lapsa, postquam vir illius in cle-rum cooptatus est, repudio dimittatur; quam si vir re-tinuerit, privetur ille commode, et honore sacer-doti quod accepit. Eadem disciplina sese offert in epistola decreti Michaelis Cerularii archiepiscopi Constantinopolitanī. S. Hieronymus luculentē docet nefas esse virō retinere uxorem adulteram, ne in ea
mala inledat quae Scriptura hic ministrat : Qui tenet adulteram, statutus est et impius. S. Augustinus, eam
docuit pluribus in locis, divortium ab adulterā per-missum esse, non imperatum, in Retractionibus
scriptis : Ubi dixi, hor permisum esse, non fuisse,
non attendi aliam Scripturam dicentes : Qui tenet adul-
teram, statutus est et impius. Eadem Proverbiorum
sententiam laudans auctor Opus imperfici docet :
Patronus turpitudinis est qui crimen cīlū uxoris. Quā
in re imitandum dicit exemplum Christi, qui membra Ecclesie sue non deserit, dum illa in fide perse-
verat : si vero ad idololatriam vel heresim disciverit,
perinde atque a se aliena despiciat, atque a reliquo cor-
pori segregat. S. Basilius statuit abieciendam esse à
marito uxorem adulteram; sed hanc potestem uxori
non facias, jubar virum reum ejusdem criminis re-
cipere ab illā et refiniri.

S. Ambrosius uti exploratum innuit, nefas esse viro
uxorem adulteram retinere : Ut incertum, ait, ab
homicidio, castum ab adulterio prastare se debet. Qui
enim jungitur maritici, unum corpus est. Capitula vel
canones Isaaci Lingonissem permittunt ut vir regre-diat ad uxorem adulteram; sed statunt ut regre-
ditur ad uxorem adulteram; et rei uxore septem annorum
penitentiam agat, nec ad communionem, nisi sepen-tino absoluto. admittatur. In posterioribus monumen-

tentiam à Domīno. Cūm mulieres ferē sint loquaces et
verbositate quādā molesta, non absurde de fructu
lingue locutus Salomon, de muliere hoc adjecti, sive
potius de uxore ; quam admonet Sapiens non temere
descendam esse, sed cum prudentia investigandam, ut
puta rem admodum difficultem inventa. Hoc est quod
monit Salomon, cum dicat : Qui invenit mulierem bonam.

In Hebreo solim habemus : Qui invenit mulierem, omnes interpres subtiliōnē bonam. Invenit bonum, juxta illud, Gen. 5 : Peccat adiutorium simile ibi, usque adeo bonum, ut propter hoc relinquet homo.

vers. 25. — CUM OBSERVATIONIBUS LOQUITUR PAUPER, ET DIVES EFATUR RIGIDE, VEL DIVES RESPONDEBIT DURA, SIMPLE VERBA. In hoc versiculo, ut ferē in toto capite sermo est de his quae ad concordiam faciunt et tranquilitatem inter homines, ad quam plurimum momentū habet paupertas. Cum enim non loquatur pauper, nisi cum omni humilitate precando et obsecrando, inimicos non habet, neque lites aut ritus excusat; inīd sedabit potius cūm nullam superbiā præ se ferat, omnibus locum concedat. Dixit verò ferē conjugē sunt cum arrogāntia, que præ se alios contemnit et cum fastu quādā omnia agit et loquitur; unde nascuntur discordiae et rixæ, ut prius legimus, cap. 15 : Responsio molis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. Alioquin, sensus erit contra avaritiam divitum qui pauperum non miseretur; et tantum abest ut aliquid impar-tiantur opum, ut ne humanis guidem et benignis verbis dignentur illos alloqui, sed duris et minacibus verbis a conspectu suo nonnūquā abigunt.

Ex his omnibus intelligentius, que fuerit cā de re
mens ad disciplinam Ecclesie Christiane. Sed legi hu-
moris severitas tunc solummodo valet, cum uxor in cri-mine perseverat, vel legitime penitentia subjiceatur
se recusat. Neque permittit latuimodo Patres et con-cilia, ut marius revolet in toru uxorem corruptam,
verū etiam rogant et hortantur. Dat autem libello
repudi, utrique conjugi edicunt, ne secundis nuptiis
concident, hanc inētus ratione, ut illos in pris-
tianam concordiam reducant, eognitam ream criminis
uxorem reparare penitentiam pessimum exemplum,
quod peccando peperit. Notat S. Augustinus in veteri
quidē legi interdictum fuisse ne marius revolet
in toru uxorem ab alterio vitulatam : in novā autem
lege id non permittit solim, sed suaderi modo tamē
uxor criminis nonnot delectat. Nec jam se debet
adulteram dñe, cuius penitentia crimen diuina credit
meritatione detinet. Denique preceptum repudiandi
uxorem tunc solum urgat, cum marius corrigi renuit,
ut indulgens persiceat maritus, hāc dissimilatio-ne et
prepostera faciliter prostitutionem uxoris vel probarē,
vel ipsi favere, ac poidicant conjugis vedere vide-
tur : est autem hoc scetus et vitium abominabile, in-
dignissimum neum Christiana religiosis sanctificare,
sed marius etiam barbarorum. (Calmet.)

CAPUT XIX.

1. Melior est paupér, qui ambulat in simplicitate
sua, quādā dives torquens labia sua, et insipiens.

2. Ubi non est scientia anima, non est bonum, et
qui festinat est pedibus, offendit.

3. Stultitiam hominis supplant gressus ejus, et con-
tra Deum fert animo suo.

4. Divitiae addunt amicos plurimos, a paupere ante-
et hi quos habuit separantur.

5. Testis falsus non erit impunius ; et qui mendacia
loquitur non effugiet.

patrem suum et matrem suam, et adharerit uxori sue. Et hauiet : vertendum est hauiet sive produxit, pro
impetravit favorem et gratiam à Domīno. Sit habent
Septuaginta : Εἰσεῖτε δὲ πέρα κυρίου ὑπέρτεντα, ju-
cundιταταν ; q. d. : Magnum donum et rarum impetravit ;
qua solent homines frequenter errare electione uxori,
vel opes, vel formam, aut aliud quidam sectantes,
potius quam pīs preciosi contendentes, uxorem
probant à Domīno obtinere. Id quod suum filium fa-
cti, usque adeo bonum, ut propter hoc relinquet homo.

Vers. 25. — CUM OBSERVATIONIBUS LOQUITUR PAUPER,

ET DIVES EFATUR RIGIDE, VEL DIVES RESPONDEBIT DURA, SIMPLE VERBA. In hoc versiculo, ut ferē in toto capite sermo est de his quae ad concordiam faciunt et tranquilitatem inter homines, ad quam plurimum momentū habet paupertas. Cum enim non loquatur pauper, nisi cum omni humilitate precando et obsecrando, inimicos non habet, neque lites aut ritus excusat; inīd sedabit potius cūm nullam superbiā præ se ferat, omnibus locum concedat. Dixit verò ferē conjugē sunt cum arrogāntia, que præ se alios contemnit et cum fastu quādā omnia agit et loquitur; unde nascuntur discordiae et rixæ, ut prius legimus, cap. 15 : Responsio molis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. Alioquin, sensus erit contra avaritiam divitum qui pauperum non miseretur; et tantum abest ut aliquid impar-tiantur opum, ut ne humanis guidem et benignis verbis dignentur illos alloqui, sed duris et minacibus verbis a conspectu suo nonnūquā abigunt.

Vers. 26. — VIR AMICABILIS AD SOCIATEM, MAGIS ERIT AMICUS QUAM FRATER. Hebr. : Vir amicorum ut amicitiam exercat, vel ut probet se amicum : et est qui diligit, magis conjunctus quam frater. Longam disputationem de his que concordiam vel servant, vel
laubefactant, claudit in laudem amicitie, quā nihil est charius, nihil firmius, si modō rite colatur. Nam fidus et charus amicus cum fratre est conserendum, vel potius praefundens. Virum amicorum intelligentius eum qui est amicorum studiosus ; et qui multitudine gaudet amicorum, est qui facit seipsum amicum ; et inter eos aliquem inveniet frater sibi conjunctorem. Alii subandunt, querit, ut sit sensus : Vir qui querit ami-cos, ut jungat cum illis amicitiam per divitias suas, ut ex proximo pendas versiculo, juxta illud Evang. Luc. 16 : Facile vobis amicos de manūndū iniquitatis. Erit illi amicus conjunctior fratre, q. d. : Inter moltos aliquem inveniet, qui sit illi ubs fortilidinis, ut antea legimus.

CHAPITRE XIX.

1. Le pauvre qui marche dans sa simplicité vant mieux que le riche qui a les lèvres perverses, et qui est insensé.

2. Où n'est point la science de l'âme, il n'y a point de bien ; et celui qui va trop vite tombera.

3. La folie de l'homme lui fait prendre une fausse route, et il brûle en son cœur contre Dieu.

4. Les richesses donnent beaucoup de nouveaux amis ; mais ceux mêmes qu'avait le pauvre se séparent de lui.

5. Le faux témoin ne demeurera point impuni ; et celui qui dit des mensonges n'échappera pas.

6. Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis.
 7. Fratres hominis pauperis oderunt eum; insuper et amici procul recesserunt ab eo.
 8. Qui tantum verba sectatur, nihil habebit; qui autem possessor est mentis, diligit animam suam et custos prudentia inveniet bona.
 9. Falsus testimonius non erit imputatus; et qui loquitur mendacia, peribit.
 10. Non decent stultum delicia, nec servum domini principium.
 11. Doctrina viri per patientiam noscitur; et gloria eius est iniqua prætergredi.
 12. Sicut frenitus leonis, ita et regis ira; et sicut rors super herbam, ita et hilaritas eius.
 13. Dolor patris, filius stultus; et tecta jugiter persistillantia, litigiosa mulier.
 14. Domus et divitiae dantur a parentibus; a Domino autem proprie tuxor prudens.
 15. Pigredo immittit soporem, et anima dissoluta esuriet.
 16. Qui custodit mandatum, custodit animam suam; qui autem negligit viam suam, mortificabitur.
 17. Feneretur Dominus, qui misereretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.
 18. Erudi filium tuum, ne despicias; ad interfectionem autem eius non ponas animam tuam.
 19. Qui impatiens est, sustinebit dammum; et cum rapuerit, aliud appetit.
 20. Audi consilium, et suscipe disciplinam, ut sis sapiens in novissimiis tuis.
 21. Multa cogitationes in corde viri; voluntas autem Domini permanebit.
 22. Homo indigenus misericors est, et melior est pauper quam vir mendax.
 23. Timor Domini ad vitam; et in plenitudine comorabitur, absque visitatione pessimam.
 24. Abscondit piger manum suam sub ascella; nec ad os sum applicat eam.
 25. Pestilente flagellato stultus sapientior erit; si autem corripietur sapientem, intelliget disciplinam.
 26. Qui affligit patrem, et fugat matrem, ignominiosus est et infelix.
 27. Non cesses, fili, audire doctrinam, nec ignore scientias scientie.
 28. Testis iniquus deridet iudicium; et os impiorum devorat iniquitatem.
 29. Parata sum derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corporibus.

COMMENTARIUM.

VERS. 4, 2, 3. — MELIOR EST PAUPER QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE SUA, QUAM DIVES TORQUENS LABIA SUA, ET INSPIRANS (1). (Hebr.: *Quam perversus labii, et ipse*

(1) Le pauvre dont le cœur est simple et droit, et dont la conduite est irreprochable, vaut beaucoup mieux que le riche qui est devant Dieu un trompeur et un in-sensé. Il est indifférent d'avoir peu ou beaucoup de biens; mais la vertu mérite d'être aimée, et le vice d'être haine, en quelque personne que ce puisse être.

stultus). UBI NON EST SCIENTIA ANIMA, NON EST BONUM; ET QUI FESTINUS EST IN PEDIES, OFFENDET, vel peccat.

On peut dire aussi qu'un homme qui est pauvre en connaissances, et qui marche devant Dieu dans la simplicité de son cœur, vaut mieux que celui qui est riche en lumières, mais qui a les lèvres doubles, parce qu'il dit ce qu'il ne fait point, et qui est insensé, parce qu'apprenant aux autres à se sauver, il se perd lui-même.

(Sacy.)

6. Plusieurs honorent la personne d'un homme puissant, et sont amis de celui qui a de quoi donner.
 7. Les frères du pauvre haïssent; et ses amis se retirent de lui.
 8. Celui qui ne cherche que des paroles, n'aura rien; mais celui qui est maître de son esprit, aime son âme; et celui qui conserve la prudence, trouvera les biens.
 9. Le faux témoin ne demeurera point impuni; et celui qui dit des mensonges, péira.
 10. Les délices siégent mal à l'insensé; et ce n'est pas à l'esclavage à dominer sur les princess.
 11. La science d'un homme se connaît par sa patience; et c'est sa gloire de passer par-dessus le tort qu'on lui a fait.
 12. La colère du roi est comme le rugissement du lion; et la sévérité de son visage est comme la rosée qui tombe sur l'herbe.
 13. L'enfant insensé est la douleur du père; et la femme querelleuse est comme un toit d'où l'eau dégoutte toujours.
 14. Le père et la mère donnent les maisons et les richesses; mais c'est proprement le Seigneur qui donne à l'homme une femme sage.
 15. La paresse produit l'assoupiissement; l'âme lache languit de faim.
 16. Celui qui garde le commandement de Dieu, garde son âme; mais celui qui néglige sa voie tombera dans la mort.
 17. Celui qui a pitié du pauvre, prête au Seigneur à intérêt; et le Seigneur lui rendra ce qu'il lui a prêté.
 18. Châtiez votre fils tandis qu'il y a espérance; mais ne nous laissez pas emporter jusqu'à lui donner la mort.
 19. Celui qui est impatient, en portera la peine; et lorsqu'il aura pris quelque chose par violence, il le rendra au double.
 20. Ecoutez le conseil et recevez les instructions, afin que vous soyiez sage à la fin de votre vie.
 21. Le cœur de l'homme à diverses pensées; mais la volonté du Seigneur demeure ferme.
 22. L'homme qui est dans le besoin à la compassion; et le pauvre vaut mieux que l'homme qui ment.
 23. La crainte du Seigneur conduit à la vie; et elle cultive de l'abondance sans être traversée par aucun tourment.
 24. Le paresseux cache sa main sous son siège, et il ne prend pas la peine de la porter à sa bouche.
 25. Quand l'homme corrompu sera châtié, l'insensé deviendra plus sage; mais si vous renprenez l'homme sage, il comprendra ce que vous vouliez lui faire savoir.

26. Celui qui afflige son père et met en fuite sa mère, est infame et malheureux.

27. Ne cessez point, mon fils, d'écouter ce qu'on vous enseigne, et n'ignorez point les paroles de science.

28. Le témoin injuste se moque de la justice; et la bouche des méchants dévore l'injustice.

29. Le jugement est préparé pour les moqueurs, et les martreux douloureux pour les corps des insensés.

COMMENTARIUM. CAP. XVII.

MOS (1); A PAUPERE AUTEM ET HI QUOS HABUIT, SEPARANTUR. (Hebr.: *Pauper ab amico suo separabitur*). TESTIS FALSES NON ERIT IMPUNITUS, ET QUI MENDACIA LOQUITUR, NON EFFUGIET (2). MULTI COLUNT PERSONAM

(4) Ovidius:
Donec eris felix, multos numerabis amicos.
 Sophocles Aleidis:
Diebus amicos comparant mortalibus. (Grotrius.)

(2) Scilicet poenam et vindictam, vel honum, vel Dei. Ex Hebr. ad litteram vortum Aquila, Theodore et Chald.: *Testis falsus non erit innocens; sed innocens per metaplosis emittit pro impunitus, ut et Exod. 20, 7: Nec enim habebit innocentem, id est, impunitum, Dominum eum qui assumperit nomen Domini Dei sui frustra.* Nonnulli putant idem dici hemisticlio posteriori, quod dictum est priori. Melius alii centent hemisticlum prius possum intentare testi fatu doxat, posteriori vero eandem possum extenderre ad quinquehabet qui mendacum perniciosem quoniam in aliis concinna in noxam proximi: siro vel falsus testis, sive illa accusator, sive ut syphanta et caninaria, etc. Ita auctor Catena Gracae, R. Levi, Jamesius et alii. Unde Septuaginta accipiunt adaptantes sic verbum: *Testis falsus non erit impunitus; et qui accusat inique, non effugiet;* Aquila et Syrus, *non evadet salvo.* Scimus ergo est, q. d.: *Testis qui falsum crimen alieni impingit, ali quodmodum falsum testatur, praesertim in iudicio, sic ponam talionis facilius iuri statutum non evadet. Sed et enim falsis habeat delegit vel a parte altera, quem inquit loditur vel a iudice, et ab alio falsis conosci et hoste. Si testes falsi accusant, siue amitteri, siue adulterii, aliage talionis lapidacionem adducto statuam, ipsius falsitatis a Danieli cogniti, subseruit, Daniel. 15. Quod si quando falsus testis oculos et manus hominum eludat vel evadat, certe non eludet, neque evadet oculus omnis intactus et manus omnipotenter Dei, qui falsitatem et inquietum habeat vel presenti, vel etiam postea plectet et gehennam.*

Si similiter qui mendacum commisit, velut bullas quo efflat et elongat, quibus proximo nocte vel in fama, vel in fortunis, vel in libertate et vita, quis sciat, non mendacio causa est ut proximus inflametur, aut opibus spoliatur, aut incarcetur, vel occidatur; hic non effugit iudicium et vindicta vel hominem, vel certe Dei, qui eo acriter in eum vindictam insurget, quo potior et justior. Magis enim genitum, hoc falsitate luditur veritas et maiestas Dei, quam hominem; quocequa majora hinc capere et offensio maius supplicium irragabit. Maxime vero falsus testis in iudicio ludit sanctitatem Dei per perjurium quod committit. Alter enim iudex testem ad iuramentum adiungere, ut iure per Deum se distinqui veritatem; quare enim falsum jurat, Deum facit testem vel contestem falsitatem, quem ingens est Dei injuria. Quare fidem suam liberare volens Deus, veritatem ipsum cruit, et in iurem educit, itaque falsum testem prodit, ac ut fallit, sciri et perjurum vel per se, vel per iudicium puni.

Nota: *Ta qui mendacum loquitur, Hebr. est qui mendacum loquitur, id est, efflat, vel exprimat; Vatablus, exom. Quia vox significatur primo, mendacum hunc esse effrontem et impudentem. Nam enim communiter mendax, utpote male sibi consciente metuensque redargui, tremula et anhelata voce mendacum emittit; tandem quando fit effrons et impudens, contenta fortique vox exprimat mendaciam, perinde ac si certa veritate tem intrepidus emittaret. Secundo, cum cum impetu gravis et copiosa efflare mendacia, sicut caminus efflat scintillas. Tertiò, dignum esse cui flatus et spiritus strangulando intercludatur, cum ob abutatur ad escludendum mendacia. Quartò, cum diu latere non posse. Sicut enim spiritus, quem respirando attrahimus, mox expiramus (respiratio enim est reciprocatio spi-*

POTENTIS, ET AMICI SUNT BONA RETRIBUENTIBUS (1). (Hebr. : Plurimi deprecabantur faciem liberalis, et quilibet amicus viro numerus.) FRATRES OMNES PAUPERIS ODERERUNT EUM; INSUPER ET AMICI PROCUL RECESSE RUNT AB EO (2); QUI TANTUM VERBA SECTATUR, NIL HABET. Hebr. : Quanto magis amici illius longe recesserunt ab eo qui sectaruntur verba, quae non sunt. Quid fieri soleat, non quid fieri debeat, videtur narrare Salomon, felicitatem videlicet diuini, qui multis assequitur amicos. Contra si quis ad inopiam veniat, ab amicis destitutus, etiam a fratribus, ut iam infelissima videatur pauperis conditio, sed secundum vulgi opinionem; nam modo dictum est: *Melior est pauper ambulans in perfectione sua*; scilicet quam diues qui pervertit fabia sua à veritate, dum non agnoscit omnia à Deo se accepisse, neque Deum omnium datorum. Et proinde in lamen perturbata interpretantur, qui, non à veris, sed a fatus desitutus amici, cogit in Deo totus pendere, illius opem et amicitiam querere. Verum est, opes addunt amicos multos, sed facetas et mendaces; et hoc est quod sequitur: *Totis falsus non erit impunitus*, vel non erit innocens, q. d.: Multi sunt amici divitiam, qui illius causa multa meminimuntur; et, si opes est, vel in iudicio falsi testimoniam pauperem opprimere non recusant, desitutum videbent ab omnibus amicis. Sed ne hic quidem vel dives fuit est judicio sapientis, et pauper miser, ut vulgo putatur; habet enim defensionem suum qui illius causam ulceratur, et qui sententiam aliquando deserunt, et reos ostendunt falsos testes, quorum opera innocentes sunt condemnati. Neque enim ob falsa testimoniam solum huent peccas falsi iestes, sed qui mendacia loquuntur blandientes divitibus, oblatrantes pauperibus, qui in perfectione ambulant. Alter et melius: *Opes addant amicos*. Liberaliter videlicet distributis; tenuis in bonis operibus separabit a me, qui plures facit pecuniam quam homines.

ritus inspirant et exspirant), sic pariter mendax non potest diu contineare mendacium, quin protinus illud exprimat, id est, revocet, et signis aliquibus prodat. Mendax enim inconstans est, et quid assurto mox negat. Unde illud: *Oportet mendacium memorare esse usi*. Exemplum de Petracchia I. de VITA solit. in urinatibus: *Nemo, nisi dum viri, crux pati oportet, ac fronte, quam celsabit, apertis; nam spiritus dum continetur, non est amicus homini*. (Corn. à Lap.)

(1) *Viri praelari (optimates) deprecantur faciem liberalis*; nempe in pauperes; q. d.: *Etiam magnitudinis eura est ut sibi conciliat amicos liberales*. Commentat liberalitatem in pauperes. *Viro dona tribuent; ad verb., viro doni; id est*: Omnes qui amici sunt, amabunt virum munificum. Quidam vertunt: *Et nemo non est amicus homini qui dat numerum*. Vel: *Nemo non sociat largitorum numerum*. (Vatablus.)

(2) Quando scilicet amplius non habet unde eius numerus largiatur, illi autem mittens post eos, querit cur ita discendunt à se, at ipsi non dignatur audire eum. Alii posteriori sententiae partem sic interpretantur: *Frater vel amicus qui à paupere recedit, querit occasione frivaldum, exprobante quid propter stultitiam quam invenerit pauperem; cum tamen hæc verba falsa sint, et ita se non habeant*. Alii sic exponunt: *Qui fratrem pauperem deserit, ista multa persecutus verba, ut sese excusat et nihil dicit*. Vel: *Amicus deserens multa uitiora verbi, quibus tamen nihil efficit aut impetrat*.

(Monaster.)

minem. Alter versiculos ostendit omnem tandem vivitarum consistere in hoc ut *factualis quis sibi amicos de miamoniam iniquitatibus*, Lue. 18. Pauperis vero hanc in tollerantia consistit, cum fuerit à suis desitutus. *Falsus testimoni*. Ob id statim adjecte de falso teste, quod multi per egestatem coacti ad proficerendum falsam testimoniam inducuntur. Porro mentitur multa divites, quorum neutri erunt impuniti: *Dives enim teritis est*, et mendacium non sinet esse impunitum, juxta posteriorem expositionem de opibus distributis. Sequitur: *Multo maior libenter vir dives et liberalis, sed etiam amicitiam multorum obtinebit vir dives et liberalis, sed etiam honorem à multis, qui illius opem implorabunt*. Quilibet vult esse amicus *homini donorum*, hoc est, qui liberter largit et distribuit suas opes. *Omnes fratres pauperis oderunt eum*. Plurimi sunt amici *homini liberalis*, homini vero pauperis sunt inimici etiam fratres; q. d.: *Virtus naturam superaret*. *Vir donorum*, ut est in Hebreo, sine dubio Christus est: qui ascendet in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Ephes. 4, et cujus liberalitatem admirantes (quaenam potius esse major quam sanguinis, quam vite?), illios amici liberter sunt omnes Christiani, et vultu deprecantur, gratiam illius et favorem amplectentes liberter. Contra Judæos populus tenet admodum et pauper in Scripturam intelligenter, etiam a fratribus, apostoli et prophetis odio habebitur. *Iniquus odio habui*, inquit Psal. 119. Alioquin odire est aversari, fugere; et quotidie deseruntur à suis, dum verba sequuntur et sermones qui fidibus non possunt placere. Nihil enim magis ad unitatem et amicitiam facit quam sermonis concordia, et verba que utrique parti probantur. Haec juxta allegorianam. Alioquin simplex sensu erit, nullum virtutem magis conducere ad amicitiam seu inveniendam seu augendam, quam liberalitatem et benevolentiam, que non solum in bonorum exteriorum distributione sed magis in dispensatione salutis doctrine et sapientie consistit. Cujus divitiae esse suum filium vult sapiens, qui gratiam inquit apud plurimos, neque sine fructu suam vitam transigat.

VERS. 8, 9.—*QUT POSSESSOR EST MENTIS, DILEXIT ANIMAM SUAM* (1); ET CUSTODIS PRUDENTIE INVENIET BOTYNA. (Hebr. : Custodiens prudentiam ad invenientem bonum.) *FALSI TESTIMONI NON ERIT IMPUNITUS, ET QUI LOQUITUR MENDACIA, PERIRET. Qui possidet cor*. Omnes habent cor, sive omnibus datum est cor; sed si hinc apud Sapientem dicuntur possidere cor, qui sapientia ei bona doctrina cum prædictum habent, et ille potest animam suam amare. Opes augent amicos, et vir liberalis multorum acquirent amicitias; sed, ut supra diximus, *absque corde*, hoc est absque sapientia, nemo potest amare suam animam, tantò minus amabit alios. Quantò

(1) Id est, semetipsum. Hoc sensu Aristoteles Nicomacheorum, 9, c. 8: *Virum bonum oportet sibi esse amentem; nam et sibi et aliis proderit, recte faciens*. Virum autem malum non oportet sibi esse amentem; nam et sibi et aliis ledet, pravis affectibus obsequens. In modo igitur homini differunt quoniam *sapere debet et quod facit*; at vir bonus qui debet facere ea et facit; mens enim quaevis eligit id quod ipsi optimum est. (Grotius.)

igitur prestat suam amare animam ut deceat, quam ob munera et dona ab aliis amari, tanto melior est possessio cordis possessione pecunie. Si verbum οὐτος, quod possidere et acquirere significat, in secunda significacione capiatur, sapientiam acquisitionem industria et ardore intellegamus, et melius respondebit sequitur clausula, q. d.: *Acquirendum in primis est cor, hoc est sapientia, his qui volunt suas animas amare, et acquisitionem servare intelligentiam, si modo volumus bonum invenire in futuro seculo, quod in presenti querimus. Custos prudentia, vel, qui custodit intelligentiam*. Qui possidet et custodit opes, in malum sum servat nonnumquam; sed qui possidet cor, hoc est, qui natus est sapientiam et servat intelligentiam divine legis, ut inveni bonum; nam, beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud, Lue. 11. Et certe in amanda anima est opus magna prudentia, ne inveniatur mendaces aut falsi testes, dicentes non amare animas nostras, et junta Hobrazum, cor non possidentes, sapientia norma instructum, que est hujusmodi: *Qui amat animam suam perdet eam*, Joan. 12. Haec in re testis falsus non erit innoxius, et qui loquuntur mendacium, peribit; q. d.: *Tanu indecorum est, statum qui cor non possidet, omnia ex animi sui sententia habere, quam servum habere dominium in principiis*. Ceterum, cum hoc verbum οὐτος, delectare, in hominem partem frequenter accipiatur, pro spirituali delectatione, ut, oblectabuntur in multitudine pacis, Psal. 57, et: *Oblectamini splendore glorie ejus*, Isa. 60; et: *Super omnipotentem oblectatus fuerit*, Job. 27, sententia erit sapiente magis digna, si delicias animas, hoc est, laetitiam et gaudium spiritus intelligamus, quod statu, hoc est, peccatori, sine Dei sapientia nunquam conveget; neque qui peccatis servit, et affectibus improbus obnoxius est, unquam dominabitur principibus, hoc est, rationi et intellectui, et præcipuis animis viribus.

VERS. 10.—*NON DECET STULTUM DELICIE, NEC SERVUM DOMINARI PRINCIPIBUS* (1). Septuaginta: *Ωδεν πριπεια*

(1) *Non decet stolidum oblectatio, sive rotulata, id est, vita molles et dilecta, omnis fortuna et honor, ut in delicia viveri et in gloria. Imo ob eis stultitiam ei potius convenit poena, angustia et seruina. Prudentibus potius debet oblectatio, ad relaxationem animi seriarum et graviarum rerum studiis delassati; non autem stolidi, qui illa non nesciunt. Insipiente fortunato nihil est intolerabilis. Seconde res, res ut illud Sallustius, etiam sapientum animos fatigant; quanto magis insolens facient stolidos? etc. Interduo pī prospectore corruptiuntur, nedium impici. Imilie hoc est, tum stulto ipsi, qui deolis magis corruptiuntur, et bona melius locande impinguie nequeper perdit; tum aliis, qui hujus et scandalis et maleficis leduntur. Funi imperii proprieatis insolentias. Non decet, intelligere, in oculis Dei et pectorum: decet autem eos flagellum. Vide Proph. 10, 15, et 26, 5. *Mulio minus serrum detest domini principiis*; id est, ois qui, cum generis nobilitate officio, experientia, prudencia, etc. alios anteculent, fortuna iniquitate depressi sunt. Seruus dicitur, qui talis est origine, ingenio, etc. Ille proutum est servire et subiugari, nec imperio uti seit; moderari affectibus in potestate nesciit. *Serulum et serum comparari* quod peritiam ad delicias et imperia. *Serum idem hic qui stolidus*, qui est servus peccati, etc. Si stolidum non decet levia in cibo, potu, vestitu, etc. oblectatio, nedium principatus. Si homo priuato indecora, immo perniciose, est voluptas; si honesto privato indecora, immo perniciose, est voluptas; magis notio erit in persona publica, si prater voluptuarum vitam aduersus etiam potestas pro studio seruilem ingenuo suo gubernanti ales, etc. Claudius:*

Nec bella tetrica nulla est,

Quam serui rabies in libera ciborum fonte,

An si propago liberum mortalibus

An steriles omni sorte fortunavit.

Conspicio miseris nulla quis proles domi est;

Sed nec parentum major est felicitas;

Nam dira pestis moribus proles malit. (Grotius.)

rando. Hec Mariana, Munsterus, Mercerus, Cartwrightus, Gejerus, Menochius.

(1) *Fera*, id est, leo, regem significat, Zeno in Leone Iconachos. Sic Nabuchodonosor leo Amos, vers. 19. Nero, Paulus Apostoli 2 Tim. 4, 17, et Seneca, cuius dictum recitat Scholastes ad Juvenalis Satyrum quintam.

(2) Euripides OEnomaos:

Ambiguus anima cernere haud valeo satis,

An si propago liberum mortalibus

An steriles omni sorte fortunavit.

Conspicio miseris nulla quis proles domi est;

Sed nec parentum major est felicitas;

Nam dira pestis moribus proles malit. (Grotius.)

*tio continua est rixa mulieris (vel uxoris). DOMUS EST
DIVITIE PANTUR A PARENTIBUS, A DOMINO AUTEM PROPRIETATI
UXOR PRUDENS (1). Hec habet: Domus et divitiae hereditates par-
trum, sed a Domino uxori prudens. His quatuor versiculis
quatuor officia distributur, in republica maximè ne-
cessaria, sine quibus sapientiam neque homines as-
sequi; et primò inter virum et vicinum ejus maximo per-
opus est sapientia, ne quis adversus alterum temerari ira-
scatur, quod vitium quanto communius est tanò majorum.
prudentia opus est quò possit quis *iram prolongare*,
hoc est, longanimes esse; quasi non exigat Sapientia
huius fragilitate humana ut non irascatur, sed humanus
est intellectus, hoc est, hominius qui ratione regitur,
non impelli ne doci affectibus. Est, inquit, pru-
dentis non statim ad ultimum prosilire, sed differe,
et non in presenti cum biliis ferveat, sed post ubi se-
datur fuitur animo, rationem cum vicino inire. Quid si
quis exesse per prudentiam impetraverit, temporis
beneficio videbit non usque adeò magnam fuisse offen-
sam; nam ira impedit animum ne possit cerner et a
ruor. *Et gloria illius prætergredi prævaricationem.* Alie-
nam videlicet transgressionem intelligimus. Cum in
ix multis offendimus omnes quinquevitis sapientes, et à
Deo remissionem peccatorum impetrare cupimus, que
major gloria esse potest hominius mortalium et peccato-
ris quam divinam in terris bonitatem imitari? hoc est,
hominibus remittere delicta, ut faciliter a Deo remis-
sionem delictorum accipiat, iuxta illud, Matth. 7: *Di-
mitite, et dimittentimi.* Hoc est igitur officium inter ho-
mines maximè necessarium, longanimes esse inter-
esse: nam temere nonnunquam irascimur et sine cau-
sâ. Ceterum quamlibet magna et justa prebeat or-
casio, statim vindictam exigere, nec intelligentis nec
prudentis hominius est. Ceterum aliorum remittere
transgressiones et delicta maxima laus est. *Sicut fre-
mitus vel rugitus.* Secundum officium est subditorum
erga regem, quem ne offendamus, major cura est ad
hibenda, et maxime propter cavendum est ne illius iram
provocemus, quae facile placari non potest; est enim
iratus veluti leo, sive catus leonis rugiens super-
predam, cujus frenitus maximum terrorum incutit
cateris animantibus. Ceterum, juxta sensum subli-
miorum, quam terribiliter sit illius leonis qui ex tribu
dura ortus est audire rugitum, quam tremenda sit ira
eterni regis et judicis, qui aliquando dicturus est in
quibus iratus est: *Ligatis pedibus et manibus, mitite
os in tenebras exteriores,* Matth. 22., regis et leonis
exemplo discimus. Porro benevolentia et favor illius
regis est *languesco ros super graminis, quo rigate herbae*
vescum; aliqui neque à terra ascendent, neque mo-*

(1) Ratio est, quia licet domus et divitiae etiam dentur a Deo (*Dominus enim pauperem facit et datur*, 1 Reg. 2). Et Dominus dicit per Aggeum: *Menim est aurum, et menim est argentum*, singulariter tamen uxori bona et sapientis est Dei donum, non parentum, tunc quia rara inventi potest, unum quaque nomen talis futura sit, sed Deus excusat novit (neque homines in ejus rei judicio sciebat falluntur), tum quia Deus da prudentiam, non honores; tum denique quia solent parentes ferre magis esse solliciti, ut procurent filio uxorem bene dotatam, quam bene moratam.

(1) *Eum necare animum ne induxeris. Ne committas*

COMMENTARIUM. CAP. XIX

Hebr.: *Castiga filium tuum dum est spes, et ad clamorem illius ne eleves animam tuam.* Ex pigritia et otio quanta molia provenient, contra, ex justo labore quam intelligentia bona, ostendit hoc loco Sapiens: *Pidgeo emitit solem;* q. d.: Quis quo magis dedidus sit otio, eo ad laborem minus erit in dies idoneos, et à pigritia ad noctes diesque sternendum resolvitur. Est enim *Hebrei gravissimum somnum,* quem Deus in Adamum cadere fecit, costâ ex latere exemptâ, Gen. 2. Quod de labore corporeo dicimus, in sapientiae studio et in virtutis exercitatione locum habet, in quâ qui seigniores sunt, ad gravissimum in peccatis somnum pervenient, ut nulli qualibet magnis prophetarum aut Apostolorum aut ejusquacumque concionatoris vocibus possint excitari. Sed hi ferè meritas penas lunt, et cum filio prodigo, Luc. 15, ad famem et pororum siliquas damnantur, ut juxta preceptum Pauli 2 Thess.: *Si quis non vult operari, nec manducet.* Sed ut illi necessario victu carent ad famem corporalem coguntur, ita et isti graviorem verbâ Dei inediā patiuntur, quamvis anima dolosa sese famem pati dissimileat. Juxta priorem sensum de corporali anima intelligentia potest, quidam multi honestis artibus et labore cùm nolint sibi victimam comparare, neque labores subire, ad dolos et deceptiones veri solent, quâcumque ratione victimi necessaria querentes. Sed hi non minus quam pigrî ad inediā nonnunquam pervenient. Juxta versionem D. Hieronymi facilius est sensus, nempe animam dissolutam pigritudine et sonno ad inopiam et famem pervenire. Alioquin iuxta Abrah. Ezra sunt duas diverse clause, nempe, ut hono per pigritiam pervenit ad tardem, hoc est, ad stertendum, sic per fraudes pervenit ad famem et inopiam. Mihil videtur sensus simplex, ut intelligamus. Sapientia redire debet duas causas per quas fama laborum homines, nempe pigritiam et fraudem, quâ conantur alios ad inopiam redigere. *Seruans preceptum,* sive Dei, sive regis, servat animam, à morte et angustiis. Sic Hebrei. Alter: *Ut ille qui laboriosus est in preceptis Dei implendis, seruat animam suam à morte.* (Non enim videtur iudicium derelictum, nec sensus ejus quarens panem, Psal. 54), sic qui contemnit vias suas, nec sollicitus est ut in viis mandatorum ambulet, morietur, vel temporali morte à principibus inflicta, vel certè aeternâ morte. Nam si vis ad vitam ingredi, serva mandatum, Matth. 19. Atqui hoc primum habemus communum ex laboribus, si somnum excutamus. Secundum vero: *Frenauerit domino, hoc est, qui laborat manibus quod bonum est, ut habeat unde tributat necessitatitem paienti,* Ephes. 4. Nam cum omnis elemosyna sit grata, maximè tamez illa que sudore comparatur et justus laborius. Nam sic interpretor, liberalitatem in pauperes esse fierius accommodatum Deo. Non quevis elemosynam tantum premium habet, sed illa qua sit servata Dei preceptis. *Eruidi filium tuum diu est spes,* vel quia est spes, ut ad frugem hanc perveniat, nempe ut fugia otium, sollicitus sit ad servanda precepta, ne illa indulgentia ut perget esse nequam, atque ita prevent. (Castilio).

ejus enim ruet.
(Bossuet.)

dum terrorum inquit his quibuscum contendit, tamen alia vice penam addet et dannum; vel, si tu quisquis es eraseris, et nihil per immodecam iram danni patiaris, tamen alia vice dum addideris furorem, hinc dannum et penam patieris. Beda refert ad fraternam correctionem, quem si quis ad fracundiam provocaverit, pro praevio virtutis quod demotio fuisse assecurat, penas dabit, cum fratrem non castigaverit, sed ad majorem iram provocaverit. Prior expositus est melior. Audi consilium et capte disciplinam. Postea quām instruit patres quā pacto filios castigare debeat, sermonem convertit ad juniores, quos obtēperat parentibus, et ab eis liberata disciplinam capessere, monet: quo tandem in senectute ad sapientiam et ipsi perveniant. Melius intelligentius esse verba patris, hoc est, admonitionem quam Salomon prescribit parentibus, ut in filiorum aures instillent, affectu paternō hortantes ut velint bonum et sanum consilium audire ab his qui sunt sapientiores; quid si bona consiliorū nolint obtemperare, si correptione quoque sit opus, velint manum ferula subdere; quasi diceret pater: Fili mi, audi consilium meum, vel preceptoris tui, et si opus fuerit, accipe disciplinam et correptionem, que ex amore verō patrem procedit, non ex odio; et ne cogites quid nunc agatur, sed quid oīlū futurū sit; nam per bonum consilium et castigationes insolentes juvenes ad frugem et sapientiam pervenient, aliquip si suas sequuntur cogitationes et desideria, quo sunt varia et stulta, sapientes viri unquam erunt, secundum id quod sequitur: *Multa cogitationes in corde viri.* Quamvis humili admodum videatur doctrina Salomonis, dum docet patres quo pacto filios debeant educare, necessitas tamē illius ubique patet, et subinde sublimitatē sue doctrina inuit. Nam quod dixit de *consilio audiendo*, non tam nūmannū intelligit, quām Dei, quod arcans proditionē est litteris, non humīna cogitationibus, quo variae sunt et vanas; et docet neminem posse ad sapientiam solidam pervenire, nisi consilio Dei, quod permanebit, quod non instar, sed semper solidum et sanum permanet, per quod solim ad sapientiam in postremo proveniunt sapientes, nempe ad Christum: secundum quod id sanctus Paulus: *Cupio dissolvi et esse cum Christo.* Ex hīc clausula denique intelligentius et reliqua quo dicta sunt de filiorum erga patrem officiis, potissimum ad Deum omnium patrem referenda.

Vers. 22, 23. — HOMO INGENS MISERICORIUS EST, ET MELIOR EST PAUPER QUAM VIR KENDAX. Hebr.: Desiderium hominis misericordia ejus. TIMOR DOMINI AD VITAM (1), ET IN PLENTITUDINE COMPARANTUR ABSQUE VISITATIONE PESSIMI (2). Hebr.: Satanas perniciabilis.

(1) Ad bonum spirituale et temporale; ad prosperitatem vite huius et eternam ducit. Vide Proverbia 9, 27: *Timor Domini apparet dies;* et 14, 27: *Timor Domini fons vite.* Vide et Ecclesiasticum 1, 12. (Calmet.)

(2) Ut iter illius nulla calamitas turbet. Deus illum non visitabit, cum iratus fuerit; securus et in pace vivet. Latini plures codicis legunt: *Absque visitatione pessimi, daemonis scilicet: deamon illum non superabit.* Si Deus tentari justum patitur, ut Iobam et Tobiam, ille vitor è prælio recesset; hoc experientia illius virtus magis magisque probabitur. (Calmet.)

non visitabit à malo, vel cum malo. Interpres videtur metaphoricè intellexisse vocem Hebrewam *תִּתְבַּשֵּׂל*, desiderium. Comes est enim pauperatis et indigentie desiderium multarum rerum. Multe sunt cogitationes et multa desideria; sed precipuum *desiderium hominis* debet esse *misericordia illius*, hoc est, ante omnia debet desiderare facere misericordiam in homines; hoc est enim consilium Dei quod permaneat, ut modò dictum est; hoc consilium, inquam, Dei per Daniēl prophetam cap. 4 datum regi Nabuchodonosor: *Rez, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et iniurias tua misericordia pasperum.* Sed tamen desiderabilis est misericordia cum relquia vita respondet; cum quod foris geritur, intus in animo pio studio impetratur, nec ab externo opere internus affectus discrepat; denique cùm in fide nullus sit error, neque facta charitate per hypocritam fama queritur. Alioquin melior est pauper qui misericordia opera per inopiam exercere non potest, quam cùm fallacia et mendacia misericordiis. Aliter: *Desiderium hominis misericordia ejus;* q. d.: *Bené audire, misericordes vocari et probos, omnes desiderant; etiam qui non sunt, jaetant aliquando et ostentant misericordiam foris; sed istis pauper melior est, qui ut non facit misericordiam, ita neque mendacia ostentat.* Sunt qui accepunt *תִּתְבַּשֵּׂל, misericordia* in aliā significatio, nempe pro *opprobrio*, ut Lev. 20. 17, *terripito est illud*: loquitur Scriptura de conjugio fratris et sororis, quo res est ignominiosa; et erit sensus versiculi non absurdus sanè, nempe, non sequendas cogitationes quo sum in corde viri, neque desiderium humanum sine consilio Dei, de quo in priore versiculo dixerat: *Nam huiusmodi desiderium ducet hominem ad ignominiam, ad secundam desideria carnis et mundi, quo non sunt bona, sed mendacia, et prouide melius est inopem vitam agere quam mendacem et feciatam, pro veris bonis umbras desiderantes.* Et hīc expositus quadrat sequenti versicolo, nempe: *Timor Domini ad vitam, scilicet ducet timentes Dominum: ad vitam, inquam, tam temporalem quam aeternam perdruit timor Domini, dám a transgressione legum colibet; legum, inquam, tam principium, quo servat vivit per eas, quam divinas, quibus servatis ad vitam perdurierat aeternam.* Porro cùm multi non tam vitam videantur querere, quam cum abundantia rerum et saturitate quiescere, et hoc quoque præstat timor Domini, nempe saturatim cum tranquillitate, juxta illud: *Nom est inopia (vel defectus) timentibus eum,* Psal. 37. Nam qui timet, et super omnia desiderat ac amat Deum, terra non concupiscent, in omnium bonorum auctorem et largitorem sicut habens, quid possit concupiscere, cuius rei famam satinare possit? ad hanc qui cum omni saturate vivunt coguntur subinde mala timere, quo etiam diuinitus contingunt. Sed hic quoque *timor Domini* securos nos rabit. Si Deus tentari justum patitur, ut Iobam et Tobiam, ille vitor è prælio recesset; hoc experientia illius virtus magis magisque probabitur. (Calmet.)

esse jubet; nam qui timet Dominum, netto malo ant damno visitabili: quod si quid patitur pro defensione fidei, ac pro conditione huius mortalitatis, tamen diligenter castigare est necessum; quod si incorrigibilis esse videatur, tamen ad exemplum aliorum poena dare debet, preseruent imperitorum, quos Scriptura *כָּתֵב* vocat, nos *persuasibiles* vertere possimus, aut *impertos*. Illi alieno periculo sunt cautiores et prudentiores. Utior Scriptura certa personā pro quibus, iuxta morem Latinę lingue. *Percuties, pro, chm quis percussit et castigaverit.* Tertium genus est eorum qui cùm cordati sint, minimo negotio intelligent scientiam, b. e., facient quod iubentur facere, verbis dimitat, minuti absque verbis. Hanc quam videmus in juvenibus diversitatem ingeniorum, quod ad litterarum studia specialia, video licet in eis quod ad salutem animalium spectat philosophia et christiana professione; qua et derisor habet et pestilentialissimos etiam hostiles hereticos, qui divina sacramenta et saluberrima Ecclesie instituta et ritus derident et subversant; quos cum insanables judicat Ecclesia, à magistris suppliciis traduntur gravissimis. Quā animadversione plebs inducta et simplex, et nonnulli ab injusmodi derisoribus labefactata, ad sanam mentem revertuntur tandem. Alioquin repertus in gregi christiano, qui prima statim facie à pastoriis admonisi quod à malā doctrinā caveant, faciliter intelligent veram scientiam fidēi, et distinguunt à falsa hypocrisia hereticorum. Qui affligit patrem, et fugit matrem, vel, ut est in Hebreo, destruit patrem, vastat vel praudetur. Ex his qui castigari nequent, sunt quod ad maximam confusionem et erubescientiam seu propriam, seu parentum, pervenient; et pendet sensus ex prioribus. Nam qui usque ad eo piger est ut ne ad os quidem manum ē situ retrahat, qui castigationem majorum deridet neque melior evadit, ad pradam et latrociniū patris deveniet, hoc est, paternorum horum decolor fieri, et tantum vestitatem faciat in edibus paternis ut matrem fugare capessere cogat; que seculare vix ultimū gravissus esse potest. Nam hic tandem vero *filius confundens, et rubore offensus* parentes qui spretū illorum auctoritate et contemptū castigantur, et insania tandem prossilit ut in substantiam paternam manus inficiat, pectoris filio prodigo qui dixit: *Pater, da mihi partem substantiā.* Et fugit matrem, melius, fugat et expellit matrem, ab edibus videlicet in quibus per filii insolentiam ligatate non licet. Iudaicus populus coelestem patrem, dum Filium Dei non recipiunt, bonis omnibus et debito honore, quantum in eis est, spoliate et predari conantur, et synagogam matrem in fugam convertere; nam apud eos non est amplius venerabilis illa patriarcharum et prophetarum mater synagoga, sed spuriissima malignantia turba, populus derisor Ecclesie, qui gravissimā plagā sub Tito et Vespasiano flagellatus simplici et rudi gentium nationi exemplo esse potest; iste populus est illius confusione maximē, et per orbem universum ignominia affectus. *Non cesses audire, fili mi.* Nescio quo errore addita est negatio,

verti, ut: *Et in cathedrā pestilente non sedis,* Ps. 1. Ille *derisor* appellat Sapientem, qui videlicet monita majora contemnens, ea vel verbis vel factis deridet. Hunc vehementer castigare est necessum; quod si incorrigibilis esse videatur, tamen ad exemplum aliorum poena dare debet, preseruent imperitorum, quos Scriptura *כָּתֵב* vocat, nos *persuasibiles* vertere possimus, aut *impertos*. Illi alieno periculo sunt cautiores et prudentiores. Utior Scriptura certa personā pro quibus, iuxta morem Latinę lingue. *Percuties, pro, chm quis percussit et castigaverit.* Tertium genus est eorum qui cùm cordati sint, minimo negotio intelligent scientiam, b. e., facient quod iubentur facere, verbis dimitat, minuti absque verbis. Hanc quam videmus in juvenibus diversitatem ingeniorum, quod ad litterarum studia specialia, video licet in eis quod ad salutem animalium spectat philosophia et christiana professione; qua et derisor habet et pestilentialissimos etiam hostiles hereticos, qui divina sacramenta et saluberrima Ecclesie instituta et ritus derident et subversant; quos cum insanables judicat Ecclesia, à magistris suppliciis traduntur gravissimis. Quā animadversione plebs inducta et simplex, et nonnulli ab injusmodi derisoribus labefactata, ad sanam mentem revertuntur tandem. Alioquin repertus in gregi christiano, qui prima statim facie à pastoriis admonisi quod à malā doctrinā caveant, faciliter intelligent veram scientiam fidēi, et distinguunt à falsa hypocrisia hereticorum. Qui affligit patrem, et fugit matrem, vel, ut est in Hebreo, destruit patrem, vastat vel praudetur. Ex his qui castigari nequent, sunt quod ad maximam confusionem et erubescientiam seu propriam, seu parentum, pervenient; et pendet sensus ex prioribus. Nam qui usque ad eo piger est ut ne ad os quidem manum ē situ retrahat, qui castigationem majorum deridet neque melior evadit, ad pradam et latrociniū patris deveniet, hoc est, paternorum horum decolor fieri, et tantum vestitatem faciat in edibus paternis ut matrem fugare capessere cogat; que seculare vix ultimū gravissus esse potest. Nam hic tandem vero *filius confundens, et rubore offensus* parentes qui spretū illorum auctoritate et contemptū castigantur, et insania tandem prossilit ut in substantiam paternam manus inficiat, pectoris filio prodigo qui dixit: *Pater, da mihi partem substantiā.* Et fugit matrem, melius, fugat et expellit matrem, ab edibus videlicet in quibus per filii insolentiam ligatate non licet. Iudaicus populus coelestem patrem, dum Filium Dei non recipiunt, bonis omnibus et debito honore, quantum in eis est, spoliate et predari conantur, et synagogam matrem in fugam convertere; nam apud eos non est amplius venerabilis illa patriarcharum et prophetarum mater synagoga, sed spuriissima malignantia turba, populus derisor Ecclesie, qui gravissimā plagā sub Tito et Vespasiano flagellatus simplici et rudi gentium nationi exemplo esse potest; iste populus est illius confusione maximē, et per orbem universum ignominia affectus. *Non cesses audire, fili mi.* Nescio quo errore addita est negatio,

(Maldonatus.)

sive ab interprete, sive à scribâ, que in Hebreo non habetur, neque in Septuaginta qui affirmatè legunt. Sunt qui simpliciter intelligunt, quasi Sapientia jubet filium suum cessare ab illâ disciplina que ducit ad errorem, vel ad errandum à verbis sive sermonibus veræ scientie. Talis est disciplina, non solùm philosophorum, quo à fide est aliena, sed vel hereticorum hypocrisis, vel Judeorum blasphemia, que à veritate catholica, qua sola scientia nomine digna est, errare nos volunt. Sunt qui inversum verborum ordinem esse putant, ut sit sensus: *Desine, fili mi, errare à verbis scientie, et audi disciplinam.* Sum demique qui *ascipinam, castigationem* intelligent, quasi rudimenta exordia fidei, in quibus semper docendo versari non debemus, sed in dies ad perfectoria ferri. Hebr. 6, ne nimis ex illorum numero qui semper discentes, minquam ad scientiam peruenient, 2 Tim. 3, ille enim aberrare quodammodo est à verbis scientie, ut scribit D. Paulus, Hebr. 6: *Quapropter intermitentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramus, non rursum jacientes fundamentum patentibus ab operibus mortuis; et 1 Cor. 5: Lac vobis potum dedi, non solidum cibum.*

VERS. 28, 29.—*Testis iniquus deridet iudicium* (1), et *os impiorum* (2) devorat iniquitatem (5), vel abscondit iniquitatem. *Parata sunt derisoribus iudicia; et mallei pertinentes* (4) *stultorum corporibus.*

(1) Deludit justam sententiam, quia suo falso testimonio errare facit iudicem.

(2) Testium iniquorum.

(3) Ayide transiit, sicut gulosum cibum, et bene dicti devorat, et non masticat, quia si per deliberationem masticaret, amaritudinem culpe et peccata sentire, et sic non transglutinet. (Lyrinus.)

(4) Hebreus, percussions seu plague; Chaldeus verbera; Septuaginta, tum hic, tum in

CAPUT XX.

1. Luxuriosa res, vinum, et tumultuosa ebrietas; quicunque his delectatur, non erit sapiens.

2. Sicut rugitus leonis, ita et terror regis; qui probeat eum, peccat in anima sua.

3. Honor est homini, qui separat se a contentionibus; omnes autem stulti miscerunt contumelias.

4. Propter frigus piger arare noluit; mendicabit ergo aestate, et non dabitur illi.

5. Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri; sed homo sapiens exhaustit illud.

6. Multi homines misericordes vocantur; virum autem fideleum quis inventer?

7. Justus qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet.

8. Rex qui sedet in solo iudicio, dissipat omne malum intuitu suo.

9. Qui potest dicere: Mundum est cor meum: prorsus sum à peccato?

10. Pondus et pondus, mensura et mensura; utrumque abominabile est apud Deum.

11. Ex studiis suis intelligitur puer, si munda et recta sint opera ejus.

Hebr.: *Percussions corpori stultorum. Testis Belial et testis iniquus*, qui falsum profert testimonium, *לִיל*, ut superior frequenter monimus, duo significat, *deridere et loqui*, sive interpretari; juxta quem sensum hoc in loco *testis Belial*, h. e., nullus honoris, qui veritate non curat, loquetur, scilicet *falsum testimonium in iudicio*, vel revera *deridet iudicium et contemnet* (rem inter homines maximè necessariam), dñm falso testimonio subvertit equitatem, que per bona et aqua iudicia conservatur. Hac vero *testis iniquus* floccatur. *Et os impiorum* (supple *iudicium*) devorabit iniquitatem. Sic interpres. Hebrei potius sequuntur aliam significationem hujus verbi *לִיל*, quod etiam *abscondere significat*; ut sit sensus: *Judicia instituta sunt ut iniquitates detecte per veros testes et bonorum iudicium sententias puniantur*; sed longè alter usus venit subinde, dum *testis Belial loquitur falsum testimonium in iudicio*, et iniqui *judices abscondunt iniquitatam malorum*, quos adductos in iudicio ponunt oportuit, et imprimis huius falsos testes; ut sequitur: *Præparata sunt iudicia derisoribus*; aliter: *Testis Belial*, qui falso testimonio subvertunt iudicium Dei, quod contra illos proficeret. *Et os impiorum* (supple *testium*, vel *iudicium*) *ansconat iniquitatem*, quasi non essent parata contra illas iudicia. Sed longè decipiuntur. Nam vero iudicio Dei condemnabuntur et peccata dabunt in *igneui paratus est diabolus et angelis eius*, Matth. 25; et hoc est quod ante dixit: *Falsus testimonio erit impunitus. Porro malitiæ in Hebreo non habetur, sed unica dictio quae percussions significat, testibus Septuaginta, qui vertunt: Καὶ τυπωτοὶ ἀριστοὶ, et συμπλίκη μεταλλίτης.*

futuro *parata sunt à Deo corporibus*, sed et animis stultorum, impiorum; q. d.: Non impunit insaniunt. (Tirinus.)

CHAPITRE XX.

1. Le vin est une source d'intempérance, et l'ivrognerie est pleine de désordres; quiconque y met son plaisir, ne deviendra point sage.

2. La réue du roi est comme le rugissement du lion; quiconque l'irrite, pèche contre son âme.

3. C'est une gloire à l'homme de se séparer des contestations; mais tous les imprudents s'embarrassent dans des disputes qui leur attirent la confusion.

4. Le paresseux n'a pas voulu labourer à cause du froid; il mendierai donc pendant l'hiver; et on ne lui donnera rien.

5. Le conseil est dans le cœur de l'homme sage, comme une eau profonde; mais l'homme prudent l'y puise.

6. Il y a bien des hommes qu'on appelle miséricordieux; mais qui trouvera un homme fidèle?

7. Le juste qui marche dans sa simplicité, laissera après lui ses enfants heureux.

8. Le roi qui est assis sur son trône pour rendre justice, dissipera tout mal par son seul regard.

9. Qui peut dire: Mon cœur est pur; je suis exempt de péché?

10. Le double poids, et la double mesure, sont deux choses abominables devant Dieu.

11. On jugera par les inclinations de l'enfant, si un jour ses œuvres seront pures et droites.

12. Aureum audientem, et oculum videntem, Dominus fecit utrumpot.

13. Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat; aperi oculos tuos, et saturare panibus.

14. Malum est, malum est, dicit omnis emptor: et cum recesserit, tunc gloriaribut.

15. Est aurum, et multitudo gemmarum; et vas pretiosum labia scientie.

16. Tolle vestimentum ejus, qui fidejussor exstitit alieni; et pro extraneis aufer pugnus ab eo.

17. Suavis est homini panis mendacii; et postea impletum est os ejus calculo.

18. Cogitationes conciliis roborantur; et gubernaculum tractanda sunt bella.

19. Ei qui revelat mysteria, et ambulat fraudulenter, dilatat labia sua, ne commiscarisi.

20. Qui maledicit patri suo et matre, extinguetur lucerna eius in mediis tenebris.

21. Hereditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione caret.

22. Ne dicas: Reddam malum; expecta Dominum, et liberabit te.

23. Abominationis apud Dominum pondus et pondus; statuta dolosa non est bona.

24. A Domino dirigitur gressus viri; qui autem hominum intelligere potest viam suam?

25. Ruina est homini devorare sanctos, et post vota retractare.

26. Dissipat impios rex sapiens: et incurvat super eos fornicate.

27. Lucifer Domini spiraculum hominis, que investigat omnia secreta ventris.

28. Misericordia et la vertu conservent le roi, et la clémence affermit son trône.

29. La force des jeunes gens est leur joie; et les cheveux blancs sont la gloire des vieillards.

30. Le mal se guérira par les meutrières livides, et par les plaies qui pénétreront jusque dans le secret des entrailles.

COMMENTARIUM.

VERS. 4.—*LUXURIOSA RES EST VINUM, ET TUMULTUOSA EBRIETAS* (1). Hebr.: *Derisor vinum, tumultuosus saceram; et quicunque errat in hinc re, non erit sapiens.*

Septuaginta secundus est D. Hieronymus, et D. Paulus inquisunt: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, Ephes. 5. Hac voce *ν*, quam vel *derisorum*, vel *interpretum* significare frequenter.

(1) Superioris Solomon repressit rationabilem partem et inascebilem; hic reprimit concupiscentib; et primo quantum ad potum, secundo quantum ad cibum.

Prima in tres secundum tria capitula ita quod in primo facti propositione, in secundo removet dubium; in tertio ponit dicta repressionis effectum. Circa primum dicitur: *Luxuriosa res, suppte, est vinum, scilicet effectivæ*; unde dicit Hieronymus: *Vester mero astuans, citio sputnat libidinem.* Unde et Loth per vini potum communis cum filiis suis incestum, Gen. 19. Et *tumultuosa res, scilicet, est coriaria, quia tunc homines loquuntur effrenate et clamore.* Quicunque his delectatur, scilicet ebrietate et luxurie, non erit sapiens, quia utrumque absorbet rationem, et causat mentis hebetitudinem. (Lyrinus.)

12. L'oreille qui écoute, et l'œil qui voit, sont deux choses que le Seigneur a faites.

13. N'aimez point le sommeil, de peur que la pauvreté vous accable; ouvrez les yeux, et rassasiez-vous de pain.

14. Cela ne vaut rien, cela ne vaut rien, dit tout homme qui achète; mais après qu'il se sera retiré, il se glorifiera.

15. On trouve assez d'or, et assez de perles; mais les lèvres savantes sont un vase précieux.

16. Otez le vêtement à celui qui a répondu pour un inconnu, et emportez des gages de chez lui, parce qu'il s'est obligé pour des étrangers.

17. Un pain de mensonge est doux à l'homme; mais ensuite sa bouche sera pleine de gravier.

18. Les pensées s'affermisent par les conseils; et la guerre doit être conduite par la prudence.

19. Ne vous familiarisez point avec un homme qui découvre les secrets, qui use de déguisements, et dont la bouche est toujours ouverte.

20. Quiconque maudit son père et sa mère, sa lame s'étendra au milieu des ténèbres.

21. L'héritage que l'on se hâte d'acquérir d'abord, ne sera point à la fin bénit de Dieu.

22. Ne dites point: Je rendrai le mal; attendez le Seigneur, et il vous délivrera.

23. Avoir deux poids est en abomination devant le Seigneur; la balance trompeuse n'est pas bonne à ses yeux.

24. C'est le Seigneur qui dresse les pas de l'homme, et qui est l'homme qui puisse comprendre la voie par laquelle il marche?

25. C'est une ruine à l'homme de dévorer les saints, et de retracter les veux qu'il a faits.

26. Le roi sage dissipe les méchants; et il les fait passer sous son arc de son triomphe.

27. Le souffle du Seigneur est dans l'homme comme une lame divine qui découvre ce qu'il y a de plus secret dans ses entrailles.

28. La miséricorde et la vérité conservent le roi, et la clémence affermit son trône.

29. La force des jeunes gens est leur joie; et les cheveux blancs sont la gloire des vieillards.

30. Le mal se guérira par les meutrières livides, et par les plaies qui pénétreront jusque dans le secret des entrailles.

31. Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas in genere intelligere quodvis delictum. Quod ad probos mores spectat, et sapientie studium, nihil omittit Sapiens; nunc communiter veluti remp. purgans, et instituens, et superatis in his quae dicta sunt de iudicis; nunc ad filium suum, hoc est, seorsum unumquemque corrigit et instituens, quibus rationibus sapiens officiatur, ut hoc in loco ebrietatem vehementer damnat, non solùm tanquam alienissimam à sapientia, sed etiam quod homines portrahant ad plurima mala, et in primis ad nugas et vanitatem. Ad sensum perfectum in Hebreo deest aliiquid. Sunt qui supplent ad hunc modum: *Vinum officit derisorum;* ali si: *Vir vino deditus est derisor, sive nugator; sive denique: Qui bibit vinum et saceram, immodi videbit (nam hoc est quod sequitur: *Quicunque errat in eo, non erit sapiens*), cum nugis delectatur et turbis sive tumultibus, qui tranquillitatem animæ perturbant, ut non possit rebus gravibus vacare. Per vinum*